



HRW.org

## **Nyamo lok: Mite ni dwon lwak ma gitimo bal ikom gi owinye i ICC**

*I mwaka 2004, dul adwi dok lunek ki lutim tim aranyi me Lord's Resistance Army (LRA) guneko dok gumako dano mapol i Lukodi, kabedo ma nonge i tung kumalo me Uganda. Kombedi, latela macon pa dul man, Dominic Ongwen ki tye ka pido ikome inyim kot me wi lobo – International Criminal Court (ICC) pi bal magi kical ki bal mukene. Lutela ma i Lukodi obedo ki lworo ni dwon lwak ma gitimo bal ikom gi pe obiwinye malongo I nyim kot. Pi meno, lutela ma I kin gang guribo cing gi me okonyo dano ma i tederu me yero lupilida ma meg gi me cung pi gi I nyim kot me ICC. Ento iyi acaki ne, kot me ICC onogo pe oye me miyo kony me lim ki lupilida ma jo ma gitimo bal ikomgi onogo guvero me cung pi gi. Tim man oweko tic pa lupilida magi obedo tek tutwal I acaki ne. Lakwed lok Michael Adams oloko ki Amy Braunschwieger ikom pido man, ki kit ma ICC omyero okony kwede lwak ma gitimo bal ikom gi me yero lupilida ma meg gi me cung pii gi. Jami magi ducu yabo yo me neno ni dano ma gitimo bal I kom gi ki winyo dwan gi I pido pa kot.*

### **Lwak ma Ongwen otimo bal ikom gi gin aye anga?**

I kumalo me Uganda, gamente ocoro lwak ki I paco gi otero gi kema ki tyen lok me gwoko gi ki I kom tim aranyi pa LRA. Ento kadi kabed kumeno, iyonge dano cito I kema, dul lulweny me LRA omedi ki timo aranyi ikom lwak ma ii kema.

Pido matye inyim kot me ICC ni kwako tim aranyi ikom kema angwen I kin mwaka 2003 ki 2004. Kema magi aye, Abok, Lukodi, Odek ki Pajule. Lapilida madit pa ICC waco ni aranyi magi otime ite loc ki twero pa Ongwen – ma en bene obedo latin ma ki mako amaka tek tek me donyo i dul me LRA. Lulweny pa LRA gudonyo i kema magi, ci guneko dano, guwango daño mukene makwo wa itoo, guyako jami pa dano dok bene gumako coo, mon ki lutino.

Kot me ICC okelo adot dok guyaro bal maromo 70 I kom Ongwen. Bal magi kwako bal ma otime I kare me lweny aligo ki bal madongo dok macilo I kum lwak. Dano maromo 4,107 gu cwalo peny gi ma kot oye ni gi me donyo iyim kot me ICC ka pido macalo dano ma kitimo bal I kom gi. Dul dano magi ma kot oye ni gi me donyo I pido man pe oo nucu pa dul dano weng ma kitimo bal I kom gi. Pol dano ma kot oye ni gi me pido I yim koti odedo lupaco pa jo ma onongo awano onyo ki neko gi dok bene gurwenyo jami gi I cing dul me LRA. Pol litino mon ki pyedo ki tek tek dok mukene gi diyo gi me bedo mon pa lulweny the LRA.

Dong Ongwen ki doto pi nek alany, bedo ki mon tek tek, tim aranyi I kon dano, balo jami pa lwak ki yak ikin adot mukene.

### **Anga gi ma opango lapiida ma meg gi?**

Gin aye lwak ma aranyi ma gitimo i kema Lukodi ogudu kom gi. I kare ma gi cwalo Ongwen I Hague Idwe me acel me mwaka 2015, waraga me mak pa ICC giyaro bot lwak kamaleng. I kare ma giyaro waraga me mak, ginongo ni pol adot ma I waraga man kwako bal ma otime in kabedo acel keken me Lukodi.

Inge aranyi me mwaka 2004, dano oringo i kema mukene kamabor. Dok bene pol dano ni dong gudok cen I gangi ki iyo nge mwaka mapol mukato.

Lutela ma i Lukodi calo lupwonye ki lupur otiyo ki dul ma pe jenge ikom gamente me konyo gi tamo ngo ma lwak ma gitimo bal ikom gi mito pi mede ki kwo anyim. Gin oketo kidi me nipoo ki nying dano ma gineko ducu. Iyungeye, jo ma oyubu yub man gudoko lutel wi lok me roco wat itedero.

Ludito ki lutela me Lukodi cwiny gi obedo ka poto ni Ongwen gibigonyo woko. Dok guwinyo icwinygi ni gipeke ki lapilida me cung pir gi i kot.

### **Pingo onongo lwak me Lukoi gipeke ki lapilida gi? ICC pe ocimo lupilida pir gi?**

Kot me ICC tye ki opici me lupilida ma tic gi ty eke konyo lwak ma gitimo bal ikom gi ki cung pi gi kare mukene. Man opici ma ocung kene, pe jenge ikom ICC, ento pore me neno gi macalo lupilida me ICC.

Ma onogo pwod pe ya gimako Ongwen, lupilida me opici man onongo gicimo gi me cung pi dul dano manok ma gitimo bal ikom gi. I kare man onogo pwodi pe tye ngat mo keken ma aa ki Lukodi ma onongo ocoyo me penyo kot me cung inyime calo dano ma ki timo bal ikome. Man otime pien ononog pol dano pe ya gungeyo ni pido ma koti onogo pole kwako bal ma otime ii Lukodi.

Atamo nongo pe rac ka giwaco ni wat ikin lupilida me ICC ki lwak me Lukodi pe obedo atir kamaleng tutwal ii acaki ne. Ikare ma Ongwen pwod pe ojale, latela wi lupilida pa ICC pi lwak ma gitimo bal ikom gi owaco ni gibedo ka ngolo cente me bino gi i Uganda pien pido ii kom LRA onogno dong pe tye ka wot anyim. Onongo gitye ki yub me bino i Uganda i dwe me aryo me mwaka 2015, ento gingolo yub enoni woko. Lutela me Lukodi nongo guwinyo awinya pi lapilida pa ICC ma cung pi lwak ma gitimo bal ikom gi ento pe onogo pwod peya gurwate kwede.

### **Lwak me Lukodi Gutimo gin ngo?**

Lwak gumoko tam me yenyo lapilida gi pi gi ken gi. Guawalo lwongo gi bot lupilidama. Iyo

ngeye, lupliida magi gubino ka lok ki lutela gi. Lutela guyubu kacoke madit ma lwak ma LRA otimo bal ikom gi i Lukodi obedo iye. Dano weng obino ci kacel gumoko anga ma gin mito ni ocung pir gi macalo lapilida gi. Yub man obedo ikine me dwe me abicel ki dwe me apar me mwaka 2015, dok giyubu irwom ma lamal atika.

### **ICC oneno yub man calo peko?**

Eyo ento bene Ku.

Ka ineno tic pa kot man pi kare malac kuato anged, nen calo onngo dong gu ngii ki yubu kony dok cimo lupilida ki lwak ma gitimo bal ikom gi. Macalo adwogi ne, pe watamo ni kot onongo tye ki cik ma doro gi I kit me tic ki lukoko ma yero lupilida ki pi gi ken gi.

I kine dwe me abungwen onyo apar me mwaka 2015, lutic pa ICC ma tye Uganda I kare meno, gunongo lo ni jo me Lukodi tye ka yero lupilida gi pi gi ken gi. Lutic pa kot man gucwalo lok bot lagol ko madit pa kot me ICC ni kare dong onogo oromo me kot me guru wi dano ma obi pido I kot in pi dano ma gitimo bal I kom gi. Langol kop oniang lok man ci owaco mere macek ni “Wake twangwa wanen ngo ma obitime.” Watamo ni obedo ber ni langol kop pe okati ki tam me doro wi lwak i kit ma omyero ki pid pi gi.

Ento ikine ka nge dwe acel, langol kop ocwalo tame ma waco ni kadi bed ni lupilida twero cung pi lwak ma jo me Lukodi oyero gi, kot pe obicimo lupirida meno irwom me “lucungu pi lok me cik.” Man pire tek pien tere ni kot pe obimiyo lim pi kony me tic cik ki lupilida gi. Kot oketo lapilida ma i opici pa ICC aye obedo lacungu i pido.

### **Ngo ma otime ingeye?**

Lupilida gumede ki tic pi lwak ma gitimo bal ikom gi kadi bed ni lwak man onongo pe twero culu gi.

Ogudu cwiny lwak matut adada ni lapilida magi obino oneno gi ka openyo twero gi me cung pi gi. Bino pa lupilida man ominigi tek cwiny ni dwan gi pire tek dok obiwinye iyim kot man. Man oketo gen madit. Lapilida gi acel tye anywali me Uganda ma nongo otiyo ki dul me Uganda Victim’s Association dok tye ki nged ikom tic pa kot me ICC. Lapilida mukene ni tye anywali me Chile ma con otiyo i Human Rights Watch.

Ikare ma dong pido cake I nyim kot in dwe me apar wiye aryo me mwaka 2016, onongo dong dano ma room 2,600 dong ocoo ne bot lupilida aryo magi. Pol dano ne onogo dano me Lukodi ki dano makamukene.

### **Kabedo mukene?**

I dwe me abungwen, lapilida madit pa kot me ICC omedo adot ma oa ki i bal ma gitimo i Pajule, Odek ki Abok.

Pien kot wii atii onongo pe kong okati kamaleng me cimo ki culu lupilida be dano ma mito cung inyim kot calo lukoko, lwak me kabedo mukene ma koko bene ki elo iye, ocako yube pi gi ken gi me cimo lupilida ma meggi bene.

Ento dul pa lwak ma gitimo bal ikom gi manyeni nongo pe gin ojing calo pa Lukodi, dok onongo kwai tela gi pat. Wang gi pe oyabe matut ikom ICC ki kit me doro lok me twero pa lwak ma gitimo bal ikom gi woto kwede. Pi man kit me yero lupilida i kabedo adek magi weng obedo ma patpat. I Abok, nen calo kacoke mo obedo tye me nyamo lok ikom yo mapol ma giromo kwanyo me nongo lupilida ki lwak. II Odek, lwak omoko tam ki acel acel do pi gi ken gi. I Pajule, dano manok ma waloko kwedgi onongo pe ngeyo lok me yero lapilida. Ento wangeyo ki i coc ma tye I kot ni dano mogo ma kunu nongo dong lapilida me kot tye ka cungu pir gi. Ka pe iyero, gicimo lacungu pi kony me cik me cung piri.

Ki i itam wa, ka onongo ICC obedo okwanyo kare me pwonyo lwak me ii tederu, kono onongo gin oyub maber dok ki ngec me yero nga ma gin mito ni obed lupilida gi. Pi man, ikare ma pido me wiya ati I kom Ongwen ocake i dwe me acel mwaka 2016, onongo tye dul pa lupilida aryo, acel matye ka nongo kony me lim ki bot kot, acel ma pe tye ka nongo kony me lim ki bot kot.

### **Ci tye kare mo ma gimiyu kony ki lupilida pa lwak me Lukodi, amito bedo ki gen ni gimiyu?**

Lupilida pa lwak me Lukodi gucwalo lega gi me kony me lim ki bot kot pi kare mapol. Ii yo ngeye, lakony kot (registrar) me ICC – omiyu repot ki lungol kop me ICC ni dano mukene mapol omede ikom lupilida ci gin openyo tam pa lungol kop ikom miyo gi kony bot gi. Ento lagol kop ma onongo tye ka doro kot meno odwoko lok meno cen bot lakony kot (registrar) kun waco ni, lok man aweko I cingi wun. Ci lakony kot (registrar) ocako culu lupilida lim me konyo tic gi pi lwak ma gitimo bal I kom gi. Man pire tek pien dano dong twero mede ki lupilida ma gin oyero labongo lworo ni cente bibedo pe ki lupilida me bino i Uganda ka nywako tam kwedi gi.

### **ICC ono mtye ki lim me pwonyo lwak malube ki moko tam gi me yero lupilida ma meggi gi ki lim me culu lupirida ma gin lwak oyero?**

Kot tye ka nongo peko dok tye kama ding tutwal I lok makwako lim. Lobo mukene matye lumemba me ICC pe tye ka mito mede kimiyo kony me lim ki kot man. Meno aye tyen lok ma watye ka tamo ni tye ka weko kot moko tam me dwoko wel lupilida ma bedo i pido pi lwak inyim kot. Tam wa tye ni kot myero pe okwany twero pa lwak ma gitimo bal ikom gi calo gin me acel. Me aryo, omyero lobe ma cwako kot ma omyero onge ni kot pe twero tic maber labongo tic ki lwak ma gitimo bal ikom gi.

### **Pingu myero pe ICC aye ocim lupilida me cungu ki lwak ma gitimo bal ikom gi, pien nen calo lwak ma gitimo bal ikom gi mukene pe tye ki ngec onyo niang ni ICC twero yero lupilida?**

Me acel pien ite cik pa kot, lwak ma gitimo bal ikom gi tye ki twero me yero lapilida ma meggi

pi gi kengi. Pe twero gi duc-aduca ento tye pi tyen lok. Pi lwak me Lukodi, twero me yer man nen calo okonyo me jingo cwiny gi ikom gin ma lupilida gi tye ka timo ki me niang kit ma lok matye ikot woto kwede. Enoni pe tyen lok weng, ento yero lapirida ka gitimo maber twero medo gen pa lwak ma gitimo bal ikom gi ikom ICC.

Gimaro cimo wang ICC ni pe gikube maber ki lwak ma gitimo bal ikom gi ki peko gi, dok myero otim gin mo keken ma twero me kelo lwak ma gitimo bal ikom gi i pido. Eni aye yo acel me timo ne.

### **Ngo ma wamito ki bot ICC?**

Nen calo kot onongo pe tye ki gen ni lwak ma gitimo bal ikom gi obicimo lupilida gi, ci ma gutimo, pe onongo gitye ki yub mukene me dok iye. Ento watamo ni mitte ni kot okati ki cik manyen odoco, plan manyen, me winyo ki bot lwak ma gitimo bal ikom gi malube ki cingu pir gi ikare ma opore.

ICC tye ki cik me penyo tam pa lwak ma gitimo bal ikom gi ka kot aye oyero ki gin lupilida, ento kit ma dul ma pe jenge ikom gamente mukene bene [owaco](#), cik meno pe otiyo maber, atika ne ka oo ikare me neno ni lwak ma gitimo bal ikom gi obedo ki dwon imoko tam enoni. Watamo ni yo manyen myero obed tye. Wamito ni lungol kop me kot kacel ki regictri oti kacel dok gin ocik yit gi maber ka winyo ki niang miti pa lwak ma gitimo bal ikom gi. Ka calo pi Lukodi, onongo myero gipeny ni “wumito yero lupilida wu?” ci giter lagam gi calo gin ma pire tek. Ki ingec wa, lapeny enoni pe gipeny. Ka gipeny ci nen calo kot pe otiyo kwede me moko tam ikom lupilida mene ma gibimiyo kony me lim pi tic cik.